

műveletek, tranzakciók sokszor eleven, lüktető folyamatában. Innen ered, hogy laikusok gyakran nem is értik, mi abban a terápia, hogy beszélgetnek, zenélnek, festegetnek vagy valamit eljátszanak – mint *commedia dell'arté*t vagy színdarabot.

A művészetterápiákban egyvalami félreérthetetlen: maga az alkotás és az azzal kapcsolatos művészeti élmény. Az egész munka, illetve együttlét, a kommunikációs folyamat kontextusában új értelmet kap a meghallgatott, vagy

az egyszerű instrumentumokkal létrehozott zene, az esetleg ügyetlen, akadozó pantomim vagy tánc, a rajz vagy a festmény, esetleg a kerámia vagy a szobor. Színek és formák kapcsolódnak szavakhoz, viselkedésmódokhoz, emberi történetekhez, és akkor a klasszikustól a modernig terjedően megnyilvánul a művészet is, néha nagyon plasztikusan, máskor minimalista, szimbolikus vagy absztrakt módon.

DR. BUDA BÉLA

Juhász Gyula – mai szememmel

1952-ben helyezett Ortutay Gyula, a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának elnöke a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum éléről a makói József Attila Múzeum élére. Közéletbe városomhoz, Szegedhez, ahonnan egy évvel előbb el kellett jönnöm, mert titoizmus vádjával eltávolítottak a szegedi egyetem nyelvészeti tanszékéről, ahol demonstrátor voltam. Németh László példájára én is gályapadomból teremtettem laboratóriumot: Karcagon néprajzi kutató, Makón irodalomtörténész

Juhász Gyula

lettem. József Attila életművét kezdtem kutatni, verskéziratait, dedikált köteteit, emlékezőseket gyűjtöttem, tettem közzé. Kiállításokat rendeztem, bírálatokat írtam. Megírtam a diákköltő atyai pártfogójának, Espersit Jánosnak pályaképét. Ez az átlagon fölüli – irodalomban, hírlapírásban, művészetpártolásban, demokratikus közéletben kiemelkedő – ügyvéd ismerette meg az ifjú költőt Juhász Gyulával, a Szegedről Makóra, barátjának ihlető csöndet nyújtó házába rendszeresen kijárogató hajdani ma-

kói tanárral, a húszas évek elejének – Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád nevével együtt emlegetett – már országosan híres költőjével. Így fedezte föl 1922 karácsonyán Juhász Gyula a *Szépség koldusa* prófétai hangú előszavában József Attilát.

Espersit János alakja vezetett engem is Juhász Gyulához. Immár több mint fél évszázada foglalkoztat életműve. Elfelejtett verseit tettem közzé; életnek rejtett vagy homályos mozzanatait tártam föl;

szerkesztettem műveinek kritikai kiadását. Kandidátusi értekezésem *Juhász Gyula a forradalmakban* címmel 1965-ben, monográfiát pótló *Juhász Gyula* című tanulmánykötetemet 2002-ben jelent meg. 1963 és 2006 közt kilenc kiadásban adtam ki összes versének egyre bővülő gyűjteményét.

A Horthy-korszakban elhallgatták a munkásmozgalom ihletésében született költeményeit, az olyan nagy verseit is, mint az *Új valóság*, *Virágos barikádon*, *Május ünnepe*. Összes

verseinek az 1940. évi könyvnapokra megjelent kötetéről Babits Mihály azt írta a *Beszélgetőfüzetek*ben: „Gyalázatos kiadás.” 1941-ben megjelent második kötete tartalmazta a költő hagyatékában megmaradt, addig köteteibe nem került verseket. A hiányaiért várt bírálatot a sajtó alá rendező Paku Imre így próbálta elhárítani: „E kötet, noha minden tekintetben teljességre törekedett, nem foglalja magában Juhász Gyula azon verseit, melyek személyi éle ma élő közéleti férfiakat érint; azonkívül politikai versei – esztétikai okokból is – kimaradtak, tekintve időszerűtlenségüket és alkalmi voltukat.”

A kritikai kiadásig, 1963-ig, a költőnek 506 verse került köteteibe. Ezt a kritikai kiadás 369 költői alkotással szaporította meg. De a kritikai kiadás rendeltetésével, a teljesség igényével szemben az a kor is közbeszólt: akkor viszont az irredentának bélyegzett verseit nem lehetett közölnünk. Jellemző, hogy *Arad* (1920) című versét, noha 1849 vértanúinak emlékét idézi, csak az ország csonka jelzője miatt nem vehettük föl az „összes versek” gyűjteményébe!

Juhász Gyula költői arcát hitelesen csak a rendszerváltoztatás után, 1993-ban megjelent *Összes költeményeiből* ismerheti meg a verskedvelő olvasó.

„A magyar bánat és emberi részvét költője vagyok” – írta magáról a költő 1925-ben, arc képe alá, egy szegedi albumban. Ezt a tömör jellemzést igazolja mind költői életműve, mind publicisztikai munkássága.

Szegeden született 1883. április 4-én. Szegeden hunyt el 1937. április 7-én. Utolsó éveiben születésnapja táján újból és újból megkísérelte a halált. Hetven éve sikerült neki. A gyűjtögetett veronál megoldotta kínzó gondjait.

Az orvostudomány máig sem tudja, az ideg és az elme betegsége mennyiben függ az öröklött génektől, s mennyiben a kedvezőtlen sorsától, a gazdasági és társadalmi viszonyoktól. Nincs műszer, mely kimutatná az endogén és exogén tényezők százalékos arányát. Juhász Gyula 1936-ban a szegedi idegklinikán őt meglátogató újságíróbarátjának, Magyar Lászlónak azt vallotta: „Az én betegségem menekülés ebből a mai világból...” Bizonyos, hogy elkésértette az ellenforradalom első évtizedében a demokrácia elsorvasztása, majd a húszas évek végétől a gazdasági világválság

következtében előállott hazai nyomorúság és Hitler uralomra jutása, a kommunizmus és a fasizmus nemzetközi előretörése. Már 1926-ban Bécsben találkozott mindkét szélsőséges mozgalommal. *Bécsi emlék* címmel írt aforizmái közt szellemesen és ritka éleslátással jellemezte őket: „Horogkeresztes tüntetés után kommunista tüntetés. A zászló más, a lelkesedés egyforma. A sötétben össze lehetne őket téveszteni.”

Betegségének alapforrását azonban alighanem mégis több versében helyesen látta hátgerincsorvadásban élete delén elhunyt apjának szomorú örökségében.

A korai halál párkái várják,
És én vagyok, sötét költő fia,
Kin nem segít se asszony, se imádság,
Az élete neuraszténia.

(*Fotografiák*, 1918)

Éppen érettségi előtt állt 1902-ben a költészettel már kacérkodó ifjú, amikor elveszítette apját, s ettől kezdve az őt is túlélő édesanyjának egyoldalú szeretetére volt utalva. A szegedi kegyes oskolából a pesti egyetemre kerülő ifjú betegségtudatát már csak növelte kudarcos pályája. Az egyetemen a Négyesy-szeminarium vezéralakja. Tóth Árpád mögötte ült, nem merte megszólítani, akkora volt a tekintélye. S ez a sokat ígérő pálya megtört, amikor 1906-ban csak a mind szülővárosától, mind a fővárostól oly messze, az ország szélébe eső kisváros, Máramarossziget piarista gimnáziumába kapott helyettes tanári állást. Első szökéséről, öngyilkossági kísérletéről 1907 februárjából csak homályos adatainak vannak. Októberben Léváról hasonlóan menekült. A Lánchídról diákkori múzsája, Klima Ili vitte magához budai lakásukba. Ekkor jelent meg első verseskötete: ez adta vissza életkedvét. Amikor meglátta, így kiáltott föl: „Hamupikőke, bársonyban és ezüstben!”

1908 februárjában a nagyváradi premontrei gimnáziumban helyettesíthetett. Várad pezsgő szellemi légköre gyógyított már megtépázott idegein, de meg nem gyógyíthatta. A *Holnap* és társasága, Ady barátsága szintén kedvezően hatott rá. Ám a Sárvári Anna megismerésével érzelmeit és költészetét elöntő szerelem csak eleinte töltötte el boldogsággal: visszautasítása inkább önértetét rongálta, önemésztését fokozta. A csaknem száz Anna-vers (külö-

nösen a két leghíresebb: a *Milyen volt...* és az *Anna örök*) költészetünket sajátos színnel gazdagította, de költőjének mélyülő melankóliájáról árulkodott.

A víg Várad után a szomorú Szokolca következett: 1911 őszén az ország másik végvárába, a morva határ mellé helyezték. Ezt végképp száműzetésnek érezte.

A szakolcai dombokon
Fiatal voltam egykoron.
Oly édes volt a bánatom,
Hogy dallá csordult ajkamon.

(*Remeteség*, 1934)

S bár szlovák tanítványai, köztük a híres operaénekesé lett Ján Blaho, mindig kedves emlékként maradtak meg benne, megkönnyebbült, amikor szegedi barátai Návay Lajos pártfogásával elérték, hogy 1913 őszén a messzi Szokolcáról a közeli Makóra helyezték. A „Maros menti Konstantinápoly”, ahogyan később József Attila nevezte, kicsiben Váradot utánozta. A nagy műveltségű Espersit János lett a legjobb barátja. Az őszirózsás forradalom után neki írta *Az első szabad éneket*:

Börtöne volt a régi, rút világ,
Innen röpité vágyai nyilát.

De néha jött, mint távoli ígéret,
Valaki, aki bátran messze nézett,
Valaki, aki a lelkembe látott,
És látta ott az igazabb világot.
Ilyen voltál, te János. Ma neked
Zengem az első szabad éneket!

Makón is megrokkant a háborús tanárkodás vesződéseiben. Balázs Béla ekkor írta A kékszakállú herceg prologusában: „A világ kint haddal tele, / De nem abba halunk bele...” Juhász Gyula 1917-et majdnem egészen a pesti Moravcsik-klinikán töltötte. Itt találkozott újból a Váradon megismert Gulácsy Lajossal. Alakját megrendítően szép költeményben örökítette meg (*Gulácsy Lajosnak*, 1922).

Tagadhatatlan, hogy depressziójából a forradalmak szakították ki. Móra Ferenczel ők lettek Szegeden a polgári demokratikus forradalom legjelesebb publicistái. Juhász Gyula költészete is vállalta és hirdette az őszirózsás áta-

lakulásba vetett hitét. Illyés Gyula meggyőző magyarázatát adta annak a messianisztikus hitnek is, amely a magyar értelmiség színe javát – Babits Mihályt, Tóth Árpádot, Szabó Dezsőt, Bartók Bélát, Kodály Zoltánt, Dohnányi Ernőt, s folytathatnám – 1919 márciusában átmenetileg a proletárforradalom mellé állította. Ex Oriente lux – hitte Juhász Gyula is, és a kilábalás a háború vérzivatarából; a megszabadulás a Monarchia gyarmati alávetettségéből; a túllépés a nagybirtokos-nagytőkés társadalmon, s nem utolsósorban a fenyegető országcsönkítés elleni honvédő harcok sikerének reménye a szocializmus ígézetével biztatta őket. Én is csak 1956 forradalmi mámorából értettem meg 1918/19 légkörét.

Juhász Gyula 1907 karácsonya óta figyelemmel és rokonszenvvel fordult a munkásmozgalom felé (*Gályarabok, Féluton, Piros remény, A munkásnak, Sebesült munkás a Rókusban*). A maga kudarcos sorsát rokonnak érezte a robotosokéval: „A szenvedő mind egytestvér velem” (*Az én magányom*, 1919). Gondolkodásában és lelkében fölkészülve ment a forradalmi ígéretek elé.

A kiábrándulás hamar bekövetkezett. Szegeden, a „denaturált forradalom” városában, ahol a francia megszállás korlátozta mind a vörösök, mind a fehérek terrorját, nem voltak olyan szélsőséges tettek, mint a fővárosban és az ország más részein, de Juhász (akár Móra) egykettőre rádöbbsent a proletariátus nevében elkövetett gáztettek. Espersitet a vörösök internálták. A rákospalotai internálótáborból hazatérve beszámolhatott Juhász Gyulának is. Szeptember 25-i vezércikkében a költő így értékelte a történeteket: „Mi, akik a vörösterrorelítéltük, akik minden terrort elvből, meggyőződésből oktalan, jogtalan, céltalan és mindegyikféltől esztelen módszernek tekintünk...”

A proletárdiktatúrát a háború következményének minősítette: „A háború volt anyja ez idétlen szellemi és erkölcsi fattyúhajtásoknak...” „Forradalom és halál szükséges rosszak ott, ahol a nemzet vagy egyén betegek, és ahol nem lehet a természet parancsát, az örök evolúció törvényét betölteni. Magyarországnak kellett a forradalom a háború miatt, a szolgaság miatt, amely a sorvasztó és bénító hatalmak gályapadjára láncolta a magyart, és a csontkamrák szelét fúttá Dévény felől, Bécs felől erre a tragikus nemzetre. A forradalomnak is

megvannak a maga kérlelhetetlen törvényei a maga kilengései balra és jobbra, de talán nem tévedünk, ha kimondjuk, hogy ezekből a kilengésekből is elég volt már, hogy egyáltalán elég volt már mindenféle és fajta demagógiából, szélsőségből és jelszavakból, egyszóval elég volt már mindenféle forradalomból.”

Egyszersmind az ellenforradalomból is. Németh László a Horthy-rendszert úgy jellemezte: Habsburg-restauráció, császár nélkül. Juhász Gyula versek sorában siratta el reményeit a demokratikus jövőben:

Fáj veszni látnom annyi büszke álmat,
De ez a fájás is tilos nekem.
És panaszos nekik dalos magányom,
Idegen lettem itthon, idegen.

(*A vén cigánynak*, 1919)

A költő tagja lett az 1919 szeptemberében újszerveződő szociáldemokrata pártnak. Elnöke a szegedi munkásotthon kulturális bizottságának, munkatársa 1919 és 1921 közt megjelenő napilapjának, *A Munkának*. Kassák Lajos mellett, József Attila előtt ő a magyar munkásmozgalom legnagyobb költője. A hatalom rosszállásával mit sem törődve kitartott a munkásság mellett. Anatole France példájára hivatkozott: neki nem ártott meg szocialista meggyőződése; nincs, aki őt ezért rossz franciának tartaná. Juhász Gyulát a szélsőjobboldal akkoriban „vörös költőnek” bélyegezte. Pedig költészete magyarságáról, keresztény hitéről, demokratikus meggyőződéséről, humanizmusáról, szolidaritásáról tanúskodott. 1925-ben így vallott:

„Egy nagy bűnöm van, hogy Petőfi eljövendő országáról álmodom. Hogy szeretem a magyar dolgozókat, hogy szolidaritást vállaltam a munkássággal, és a szolidaritást állottam is azóta mindig, az üldözés és szenvedés, a megálázás és bántalmazás napjaiban is.”

Juhász Gyula szocializmusát a korabeli szociáldemokrata párttól is különböző két sajátos alkotóelem jellemezte. Az egyik fájdalom Trianon miatt. Számos versében siratta el elvesztett városainkat. 1920-ban *Magyar Straszburgok* címmel ciklust írt róluk. E verseinek jellegzetessége, hogy a megverselt városokban saját ifjúságának gyakran szomorú, fájdalmas, ám az emlékezésben mégis megszépült élményeit idézte. Amelyikhez személyes emlék nem fűz-

te, abban a magyar irodalom és történelem emlékhelyeit örökítette meg.

Szocialista szemléletének másik – korábban egyedülálló – vonása: népi katolicizmusa. Főként szintén ciklussá összeálló tápai versei vallanak erről. Költészetének egyik csúcspontja az 1923 pünkösdjén született verse, *A tápai Krisztus*:

A falu népét nézi csöndesen,
Amint ballagva munkából megyen.
Az ősi népet, mely az ősi föld
Zsellére csak, és várja az időt,
Mikor saját portáján úr leszen,
Mikor az élet néki is terem.
A magyar Krisztus, a falusi szent
Hiszen nekik is megváltást izent.

Feje fölött a nyárfa is magyar,
A fecske is, és egy zivatar,
Mely őt paskolja, s a falut veri,
És folyton buzgó őt szent sebei
Nem a magyarság sorsát hirdeti?
És ki segít már, ha ő sem segít?

Magyarság, katolicizmus, népiség, szocializmus: ezek Juhász Gyula költészetének legjellemzőbb tulajdonságai. Költészetének ez az arculata az 1920-as évek közepére alakult ki, és ennek foglalatára lett 1929-ben megjelent szűk válogatású verseskötete, a *Hárfa*. Párhuzamos kiadványként, szintén sovány prózakötete, a *Holmi* is ekkor jelent meg. Tragikus, hogy ugyanekkor mélyült el betegsége: ekkor kezdődtek immár haláláig terjedő remeteévei: lakásának négy fala közé húzódva, vagy az idegklinikára klórszagú termeiben raboskodva.

Ötvennégy éves volt csupán, amikor valódi és képzelt kínjaitól megváltotta a halál. Gazdag életművét utókorának kínálta föl:

Ti vagytok az enyéme: fiatalság,
A dalomat én nektek dalolom,
Felétek fordítom reményem arcát,
Elétek lengetem a lobogóm.

Sírom fölött hadd hallok rajta-rajtát,
Mely diadalra viszi lobogóm,
Melynek diadaláról álmodom!

DR. PÉTER LÁSZLÓ